

FUSIONSFAKIT

1968

Av Bengt Rydén

De svenska industriföretag som under de senaste fyra åren förvärvats av andra svenska företag representerar minst 10 procent av industrins totala sysselsättning. Läger man till detta partiella fusioner och företag som köpts av utlandet kan andelen uppskattas till 15 procent, skriver civilekonom Bengt Rydén, Industriens Utredningsinstitut. I en analys av 1968 års företagsfusioner konstaterar han bl a att Saabs erbjudande om köp av Scania-Vabis i sysselsättning motsvarar en tredjedel av det gångna årets fusionsaktivitet.

1968 blev ett nytt stort fusionsår — med undantag av 1966 det största hittills under efterkrigstiden. Det preliminära antalet företagsköp, fusioner och långsiktiga samarbetsavtal inom industrin kan beräknas ha uppgått till drygt 290. Den siffran är ungefär densamma som den preliminära för 1966.

Eftersom det definitiva antalet fusioner och samarbetsavtal för 1966 nu kan beräknas ha uppgått till cirka 350 finns det anledning att tro, att den definitiva samgåendesiffran också för 1968 kommer att ligga i närheten av denna mycket höga nivå. De hittills kända fusionerna och samarbetsavtalen för 1968 är ungefär 25 procent fler än motsvarande antal för 1967.

Att fusionsaktiviteten under de senaste åren varit betydligt större än tidigare framgår av att så gott som hälften av samtliga kända fusioner och långsiktiga samarbetsavtal inom industrin under efterkrigstiden skett sedan 1965. Utvecklingen under perioden 1946—68 framgår av diagrammet.

En egenskap skiljer fusionsutvecklingen under fjolåret från tidigare års: det ovanligt stora antalet samgåenden över gränserna. En fjärdedel av samtliga fusioner och samarbetsavtal skedde mellan ett svenskt och ett eller flera utländska företag. Särskilt anmärkningsvärt är att antalet utlandsköp av svenska företag var större än något år tidigare, nämligen 18 stycken. Det innebär

också att de utländska köpen av svenska företag för ovanlighetens skull var fler än de svenska köpen av utländska företag. De senare uppgick under fjolåret preliminärt till 15. Antalet samarbetsavtal över gränserna var drygt 40, också det den högsta siffran hittills. Siffrorna redovisas i tabell 1.

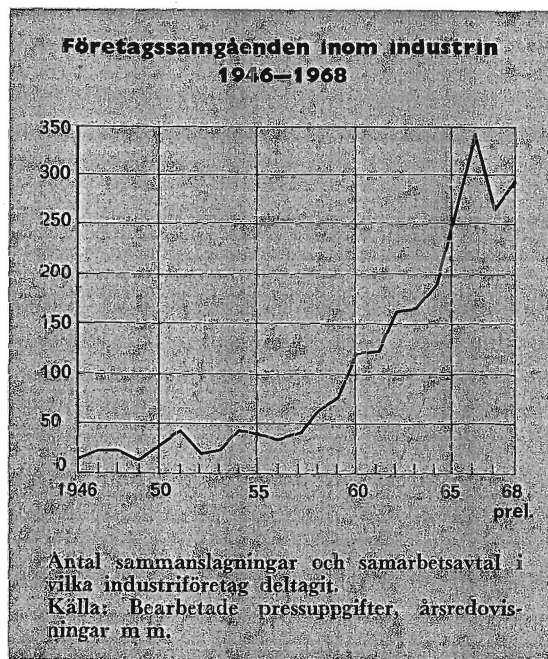
Tabellen ger den vanliga fördelningen av olika typer av företagssamgåenden på industrins huvudbranscher. Det framgår att totalt något över 200 av de i tabellen upptagna 292 samgåendena skedde i form av fullständig eller partiell fusion inom Sverige eller över Sveriges gränser. Av de svenska fusionerna skedde en tredjedel i form av övertagande av en verksamhetsgren eller annan avgränsad del av ett företag. De partiella fusionerna utgör sålunda fortfarande ett väsentligt inslag i fusionsmönstret men deras relativa betydelse har sjunkit något sedan 1967. I fjol skedde preliminärt 125 köp och sammanlagningar av hela företag mot omkring 110 år 1967 och 190 året dessförinnan. Det preliminära antalet partiella fusioner uppgick i fjol till 45, ett något lägre antal än vart och ett av de båda närmast föregående åren.

Färre anställda berörda

Majoriteten samgåenden — omkring 150 stycken — skedde under fjolåret liksom tidigare år inom metall- och verkstadsindustrin. Räknat i antal fall var aktiviteten därefter störst inom den kemiska industrin och textil- och sömnadsindustrin samt inom massa- och pappersindustrin. Men eftersom såväl branschernas som de fusionerade företagens storlek är ytterst varierande får man en mer rättvisande bild av fusionsaktiviteten genom att relatera ett vägt fusionsmått mot de olika branschernas storlek. En sådan beräkning redovisas i tabell 2. I den här summan av sysselsättningen i de svenska industriföretag som under året förvärvats av svenska och utländska företag ställts mot det totala antalet sysselsatta inom respektive bransch. De

uppköpta industriföretagen representerar en sysselsättning på 32 000 personer vilket motsvarar 2,6 procent av industrins totala sysselsättning (inkl byggnadsindustri). 0,5 procentenheter av denna andel utgörs av svenska företag som sålts till utlandet. 1967 representerade de uppköpta företagen 3,1 procent av industrins sysselsättning varav 0,1 procent av utlandet förvärvade företag. Skillnaderna visar att en vägd fusionsaktivitet kan ge en helt annan bild än ovägd. Antalsmässigt var ju 1968 ett större fusionsår än 1967.

Det kan för övrigt tilläggas att den (med försäljningsvärden) vägda fusionsaktiviteten åren 1965 och 1966, avseende enbart totala fusioner mellan svenska företag, uppgick till 5 procent, dvs nästan exakt samma andel som de båda senaste åren. Det betyder att de svenska industriföretag som under de fyra senaste åren förvärvats av andra svenska företag representerar en sysselsättning (eller omsättning) på minst 10 procent av hela industrin. Om man därtill lägger uppköpta och fusionerade verksamhetsgrenar, av utlandet köpta företag samt de fall

Tabell 1

Företagssamgåenden inom industrin 1968

Antal köp, sammanslagningar och samarbetsavtal. Preliminära siffror.

Industrigrupp	Köp o/ell sammanslagningar av svenska företag	Köp o/ell sammanslagningar av delar av svenska företag	Svenska företags köp av utl. företag eller anläggningar	Utl. företags köp av svenska företag eller anläggningar	Avtal om samverkan mellan svenska företag	Avtal om samverkan mellan svenska o utl. företag	Summa
Gruvindustri	0	2	0	0	0	0	2
Metall- o verkstadsindustri	58	22	12	10	23	25	150
Jord- o stenindustri	6	4	1	1	1	0	13
Träindustri	10	0	0	0	5	0	15
Massa- och pappersindustri	9	3	1	1	6	4	24
Grafisk industri	2	0	0	0	1	0	3
Livsmedelsindustri	8	3	1	2	2	1	17
Dryckesvaru- o tobaksindustri	0	0	0	0	0	0	0
Textil- och sömnadsindustri	8	8	0	3	3	4	26
Läder-, hår- o gummivaruindustri	2	0	0	1	0	0	3
Kemisk o kem-teknisk industri	12	2	0	0	5	3	27
El-, gas- o vattenverk	0	1	0	0	0	0	1
Byggnadsindustri	10	0	0	0	1	0	11
Summa	125	45	15	18	47	42	292

Källa: Bearbetade uppgifter från press och årsredovisningar

för vilka storleksdata inte varit tillgängliga, kan andelen uppskattas till omkring 15 procent.

Nytt mått för branschaktivitet

Tabell 2 visar att också branschaktiviteterna ser annorlunda ut efter vägningsen med sysselsättningstalen. Nära 13 procent av de sysselsatta inom läder-, hår- och gummivaruindustrin arbetade i industriföretag som under fjolåret blev uppköpta och nära 11 procent i företag som blev förvärvade under 1967. Inom denna industrigrupp har alltså var fjärde anställd berörts av fusioner under de två senaste åren. Det är en fusionsaktivitet som är vida överlägsen någon annan av industrins huvudbranscher. Den näst största vägda fusionsaktiviteten under fjol-

året hade jord- och stenindustrin med 5 procent av sysselsättningen berörd i fjol och nära 8 under 1967. För 1968 följer därefter metall- och verkstadsindustrin med 4,2 procent samt livsmedelsindustrin med 2,5 procent. För 1967 var, efter de nämnda branscherna, aktiviteten livligast inom den kemiska industrin (7,5 procent av sysselsättningen) och massaindustrin (6,3 procent).

Det bör tilläggas att vissa branschdata kan vara något underskattade eftersom sysselsättningsuppgifter i några fall inte har funnits tillgängliga. Det gäller i första hand livsmedelsindustrin där flera fusioner har skett mellan producentkooperativa företag av vilka samtliga ej kunnat medtagas i beräkningarna. Det bör också observeras att de partiella fusionerna inte

Tabell 2

Vägd förvärvstrekvens i industrins huvudbranscher 1968

Sysselsättningen vid förvärvade företag. Procenttalen inom parentes avser 1967.

Industrigrupp	Svensk kopare		Utländsk kopare		Summa % av branschen
	Antal sysselsatta	% av branschen	Antal sysselsatta	% av branschen	
Gruvindustri	0	0 (0)	0	0 (0)	0
Metall och verkstadsindustri	16 000	3,4 (0,7)	3 690	0,3 (0)	4,2 (0,7)
Jord- och stenindustri	2 190	4,9 (7,9)	100	0,2 (0)	5,1 (7,8)
Traindustri	865	1,1 (0,4)	0	0 (0)	1,1 (0,4)
Massa- och pappersindustri	970	1,0 (6,3)	0	0 (0)	1,0 (6,3)
Grafisk industri	0	0 (0)	0	0 (0)	0 (0)
Livsmedelsindustri	1 510	2,0 (0,6)	350	0,5 (0,1)	2,5 (0,7)
Dryckesvaruindustri	0	0 (0,6)	0	0 (0)	0 (0,6)
Textil- och sömnadsindustri	690	0,9 (1,5)	50	0,1 (0)	1,0 (1,5)
Läder-, hår- och gummivaruind	320	1,8 (5,2)	2 000	11,0 (5,5)	12,8 (10,7)
Kemisk och kemisk-teknisk ind	320	1,1 (7,5)	0	0 (0)	1,1 (7,5)
El-, gas- och vattenverk	0	0 (0)	0	0 (0)	0 (0)
Byggnadsindustri	2 880	1,2 (8,0)	0	0 (0)	1,2 (8,0)
Hela industrin	25 800	2,1 (3,0)	6 190	0,5 (0,1)	2,6 (3,1)

Källa: Underlaget till tabell 1; centrala företagsregistret.

Anm. För ett mindre antal företag har sysselsättningsuppgifter ej varit tillgängliga.

ingår i beräkningarna eftersom det endast undantagsvis funnits uppgifter tillgängliga om hur många anställda de berört.

Nedläggningar att vänta

Företagsfusioner kan representera en rad olika typer av företagsbeteende. De viktigaste av dessa kan sägas vara expansion, rationalisering, riskspridning och strävan efter oberoende. Många fusioner representerar naturligtvis flera av dessa olika beteenden och syften samtidigt. Det är inte möjligt att fördela fusionsmaterialet på de olika typerna av beteenden utan att göra ingående analyser av de enskilda fallen. Men en uppdelning av fusionerna med hänsyn till deras inriktning och de verksamhetsmässiga

sambanden mellan de fusionerade företagen kan ge åtminstone en ungefärlig uppfattning om fusionernas syften.

Sammanslagning av företag med samma produktionsinriktning, dvs horisontella fusioner, rymmer som regel rationaliseringspotentialer och kan därför med en förenkling betecknas som rationaliseringsfusioner även om de naturligtvis också kan innehålla moment av såväl expansion som strävan efter oberoende. De horisontella rationaliseringsfusionerna har under tidigare år utgjort mellan hälften och tre fjärdedelar av det totala antalet. Andelen för 1968 kan uppskattas till cirka 60 procent, vilket betyder att rationaliseringsmomentet i den svenska fusionsvägen fortfarande måste anses vara stort. Det har också visat sig genom de relativt många nedlägg-

ningar som skett av anläggningar inom fusionerade företagsenheter. Den fortsatt höga andelen horisontella rationaliseringsfusioner antyder att sådana konsekvensnedläggningar torde vara att räkna med även under de närmaste åren i kanske lika hög grad som under de senaste.

Få investmentköp

De resterande 40 procenten av antalet totala och partiella fusioner mellan industriföretag i Sverige fördelar sig på följande sätt:

- dryga 10 procent var vertikala vilket innebar att de skedde mellan företag på olika nivåer i en varas produktions- och distributionsprocess;
- 15 procent var kompletteringar, vilket innebar att köparföretaget skaffade sig kompletterande produkt(er) med viss anknytning till det tidigare sortimentet;
- ytterligare 5 procent kan betecknas som diversifieringar, dvs fusionerna skedde mellan företag i olika branscher och med helt skild produktionsinriktning;
- 10 procent var köp av investment- och utvecklingsbolag.

Med anknytning till indelningen i olika fusionssyften kan de vertikala fusionerna med en medveten förenkling betecknas som syftande till att skapa oberoende, medan diversifierande och kompletterande företagköp oftast torde syfta till riskspridning. Investmentbolagsköpen kräver ingen närmare kommentar därutöver att majoriteten av dem innehållit tydliga moment av horisontell integration och därmed rationalisering. Det gäller de många fall i vilka utvecklingsbolagen gjort ytterligare förvärv inom områden som de redan tidigare hade intressen i. För övrigt var investmentköpen under fjolåret liksom under 1967 relativt få jämfört med åren närmast dessförinnan. I fjol uppgick de till 14, dvs bara hälften så många som under 1966.

Över gränserna

Som redan tidigare nämnts var antalet samgåenden över gränserna i fjol större än något år tidigare, omkring 75 stycken. Över 30 av dessa skedde med företag i ett annat EFTA-land, varav merparten i England. Omkring 15 av avtalen träffades mellan ett svenskt företag och ett EEC-företag av vilka västtyska företag var mest representerade. Omkring 20 av samgåendena skedde mellan svenska och amerikanska företag. De svenska utlandsförvärven var klart koncentrerade till EEC-länder och i viss mån även till utomeuropeiska länder (Argentina, Brasilien och Australien) medan de utländska köpen i Sverige framförallt skedde på initiativ av nordamerikanska och engelska företag. Bland de mest uppmärksammade utlandsköpen i Sverige kan nämnas det amerikanska jätteföretaget ITT:s förvärv av tre olika företag, i första hand Stenberg-Flygt-koncernen, samt den canadensiska Batakoncernens köp av Oscaria. Fusionerna över gränserna var för övrigt mycket starkt koncentrerade till verkstadssektorn.

Stabilt mönster — börsföretagen dominerar

Mönstret i fusionsvågen är förvånansvärt stabilt över tiden i en rad olika avseenden. De börsnoterade företagens inslag i fusionsmaterialet är t ex ungefär detsamma för varje år. I fjol liksom under 1967 var omkring 60 procent av de börsnoterade industri- och investmentbolagen engagerade i ett samgående av någon form och flera av dem i mer än ett fall. Andelen samgåenden i det totala materialet i vilka åtminstone ett börsföretag medverkade var också 60 procent. Men samtidigt kan noteras att inslaget av såväl kooperativt som statligt ägda företag tycks ha varit något större i fjol än tidigare. Det bör också nämnas att antalet fusioner mellan familjeföretag förra året var lika stort som mellan börsföretag och familjeföretag.

De tidigare presenterade vägda fusionsmått

visade att fusionsverksamheten under 1968 real-ekonomiskt sett var mindre än under 1967 trots att den antalsmässigt sett var högre. Det betyder naturligtvis att det under 1967 skedde fler fusioner mellan stora företag än under 1968. Men det hindrar inte att man även för 1968 kan bokföra en rad stora fusioner av uppenbarligen väsentlig realekonomisk betydelse. Fyra fullständiga fusioner skedde mellan börsnoterade industriföretag, nämligen Aseas köp av Kohlswa och samordning av detta företag med Surahammars Bruk, Saabs förvärv av Nordarmatur samt mot slutet av året Pripps erbjudande att genom aktiebyte förvärva Abba-Fyrtornet och Saabs att på samma sätt gå samman med Scania-Vabis.

Den sistnämnda fusionen var givetvis den med hänsyn till företagets storlek och transaktionens finansiella omfattning viktigaste under 1968 (den svarar för en tredjedel av den vägda totala fusionsaktiviteten i Sverige under året) och absolut sett en av de allra största fusionerna i svensk industri någonsin. Ett gemensamt drag hos de tre förstnämnda förvärvade företagen kan sägas vara att de, trots sin börsintroduktion, tillhörde kretsen av småföretagen på börslistan och att de för en lyckosam fortsatt utveckling sannolikt behövde tillskott av kapital, kunskaper m m. I dessa avseenden skulle alltså inte majoriteten av fjolårets börsfusioner skilja sig särskilt mycket från andra fusioner mellan börsföretag och familjeföretag.

Ökad säljvilja

Ett väsentligt inslag i det senaste årets fusionsaktivitet bland börsföretagen är dessas, jämfört med tidigare år, ökade benägenhet att sälja bort delar av sin verksamhet. Det gäller utvecklingsbolagen av vilka t ex Lcentive sålt sitt dotterbolag Evaporator till Svenska Fläktfabriken och slagit samman sitt dotterbolag Bröderna Forss med en del av Järnvägsverkstädernas verksamhet till ett nybildat företag. Sponsor har

sålt ett av sina dotterbolag, Säfvedalens Fabriks AB, till ett med detta konkurrerande företag. Tändsticksbolaget överlät i slutet av året delar av sin verksamhet i dotterbolaget Katrinefors samt hela dotterbolaget Skarwell till KF (Fiskeby). Dessutom har de redan tidigare påbörjade produktbytena inom järn- och stålindustrin fortsatt, bl a genom Fagerstas övertagande av Stora Kopparbergs hårdmetallsektor och Sandvikens övertagande av motsvarande sektor inom Avesta Jernverk.

Det är väsentligt att denna typ av samgåenden fått ökad betydelse eftersom den i många fall torde innebära större garantier för industriellt riktiga lösningar av strukturproblem än fullständiga fusioner. Dessa partiella fusioner och produktbyten mellan diversifierade storföretag måste nog också betraktas som lösningar på strukturproblem till vilka några realistiska alternativ ofta inte finns. Ett annat exempel på en viktig kombination av denna karaktär är samarbetsavtalet mellan Grängesbergsbolaget och Stora Kopparberg avseende en samordning av bl a forskning, utveckling, investeringsplanering samt vissa delar av marknadsföringen. Det är uppenbart att en fullständig fusion i de nämnda fallen knappast var ett realistiskt alternativ för något av företagen. Eftersom det säkert fortfarande finns mycket stora vinster att hämta inom svensk industri genom denna typ av funktionell samordning är det nog inte alltför djärvt att räkna med en fortsatt hög aktivitet i fråga om partiella fusioner med börsföretagen — och då framför allt bruksföretagen — inblandade.

Utländska jättefusioner

Behovet av fortsatt koncentration och specialisering inom den svenska industrin får naturligtvis inte överdrivas men måste bl a ses mot bakgrunden av vad som i detta avseende sker i andra länder. Det är då lätt att konstatera att 1968 i en rad länder utanför Sverige tycks ha medfört nya rekord i fusionsaktiviteten. Det

står också fullt klart att fusionerna i både USA, Japan, EEC-länderna och Storbritannien i växande grad sker mellan mycket stora företag. Några exempel på sådana fusioner under fjolåret kan nämnas. I England skapades en av Europas största bilkoncerner genom sammanläggningen av BMC och Leyland Motors. England fick likaså under året en av världens största koncerner inom elindustrin genom fusionen mellan General Electric och English Electric. General Electric, som ett år tidigare genom en uppmärksamman transaktion hade övertagit sin konkurrent Associated Electrical Industries (AEI), blev därigenom större än tex Philipskoncernen. Denna fusion blev särskilt uppmärksamman genom att den föregicks av ett försök från ett tredje företag i branschen, Plessey, att genom ett sk take-over bid överta English Electric. Detta försök misslyckades och innebar i stället att de fusionskontakter mellan English och General som redan tidigare tagits fick ett snabbt resultat. Inom elindustrin påbörjades under 1968 dessutom en omfattande samordning av Siemens och AEG:s verksamhet och amerikanska Westinghouse tillkännagav avancerade planer att genomföra en fusion av fem stora elföretag i Frankrike, Belgien, Italien och Spanien och överta kontrollen av det nybildade företaget.

Ytterligare en brittisk fusion av kolossalformat annonserades mot slutet av året, nämligen Unilevers planer att överta Allied Breweries, Englands andra bryggeriföretag i storlek. Bland de många samgåendena i jätteformat i andra europeiska länder kan nämnas Fiats förvärv av ett betydande intresse i Citroën (som i sin tur tycks ha intensifierat samarbetet mellan Renault och Peugeot), den italienska statskoncernen IRI:s kuppbetonade köp av en dominerande minoritetspost aktier i Montecatini Edison (Italiens näst Fiat största industrikoncern som bildades 1965 genom en av Italiens största fusioner genom tiderna) samt den tyska kemikoncernen Badische Anilins förvärv av kemiföretaget Wintershall.

Den sistnämnda fusionen betecknas som en av de största i Västtyskland efter kriget. I Västtyskland har också under 1968 oljeindustrin och flygplanstillverkningen koncentrerats genom omfattande fusioner, och inom stålindustrin har August Thyssen Hütte köpt Hüttenwerk Oberhausen och Hoechst övertagit Dortmunder Hörder Union. Stora stålfusioner har också skett i Belgien och Frankrike. Exemplet skulle kunna mångfaldigas men får räcka som en illustration av storleken i den pågående fusionsprocessen ute i Europa.

Perspektiv på framtiden

Det finns naturligtvis ingen anledning att sätta upp tillkomsten av jättelika mammutföretag som ett ideal för svenska industriföretag. Men samtidigt är det ovedersägligt att större delen av den svenska industrin arbetar i konkurrens med utländsk industri och att storleken i många fall kan ha ett betydande inflytande på konkurrensförmågan. Det är sannolikt att den nu påbörjade kraftiga fusionsprocessen i Europa långtifrån är avslutad utan snarare kommer att intensifieras i en lång rad branscher under de närmaste 5—10 åren. Det är ett perspektiv som får särskild relevans för företag som arbetar i branscher där produktutformning och originalitet i marknadsföringen har svårt att göra sig gällande (eller kräver mycket stora resurser) och där man främst måste lita till sådana konkurrensmedel som kvalitet, organisatoriskt kunnande och andra medel att motverka kostnadspressen.

Så länge svensk industri arbetar inom sådana branscher som järn- och stålindustrin och skogsindustrin — för att nu nämna några av de viktigaste — kan det därför inte vara en alltför vågad gissning att räkna med en fortsatt anpassning och omstrukturering av verksamheten i form av fusioner och andra koncentrationsåtgärder. Det är ett av flera perspektiv som borde vara vägledande vid uppläggnings- och sysselsättningspolitik. ❧